

MORE U USMENIM LIRSKIM PJESMAMA

NIKOLA SUNARA
Bijankinijeva 6
HR-21000 Split
nsunara@hotmail.com

UDK 82-1+398:886.1/2-1
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 22.09.2014.
Prihvaćeno/Accepted: 26.09.2014.

Autor u radu interpretira niz usmenih lirskih pjesama objavljenih u različitim antologijama. Te su pjesme prikupljene na prostoru Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Zajednički motiv koji povezuje sve odabrane pjesme je more. Autor u radu pokušava odrediti mjesto koje je u svijesti naroda kao tvorca usmeno književne baštine zauzimalo more. Pjesme koje se u radu interpretiraju pripadaju različitim podžanrovima usmenih lirskih pjesama pa su prema pripadnosti pojedinoj podvrsti i klasificirane. Raznolikost podvrsta svjedoči o tome da je more aktualno u svim sferama života i na prostorima koji nisu izravno zemljopisno vezani uz more, ali su održavali živu komunikaciju s morskim i primorskim prostorom. Usmene lirske pjesme u radu se interpretiraju multidisciplinarno, a posebna se pozornost pridaje estetskoj i životnoj funkciji tih pjesama kojima je lait motiv more.

Cljučne riječi: brod, ljubav, more, rat, usmene lirske pjesme

Uvod

Usmena lirska poezija odlikuje se izrazitom emotivnošću. Ona *fiksira čuvstva i refleksije* (Kekez, 1986: 176). Usmena lirika obuhvaća širok tematski raspon i brojne motive. Čovjek je opjevavao sve važne trenutke svoga života koji su ostavljali dubok trag na svakodnevicu pa prema tome postoji niz različitih vrsta usmene lirike. Prvenstvena je podjela na svjetovne i vjerske usmene lirske pjesme, a te se dvije skupine dijele na niz podskupina. Prema tome, svjetovne lirske pjesme moguće je podijeliti, kako je predložio Marko Dragić u *Poetici i povijesti hrvatske usmene književnosti*, na mitske; obredne (pjesme uz obrede, ophode i druge događaje vezane uz blagdane ili druge važne događaje); posleničke (različite vrste pjesama koje se izvode uz rad); povijesne; ljubavne (odnose se na različite trenutke u ljubavnom životu prije braka i za vrijeme braka te uz druge oblike ljubavi, ljubav majke i djece, domoljublje te tuge za voljenom osobom koja je umrla ili je daleko); romance; balade; šaljive pjesme; bećarci, gange i različita natpjevavanja. Vjerska je usmena lirika uglavnom vezana uz blagdane, molitve, živote svetaca te uz hodočašća. Prema tome, možemo je podijeliti na adventske i božićne pjesme, korizmene i uskrzne pjesme, molitvene usmene pjesme, prenja, versificirane legende i romarske pjesme (Dragić, 2008: 15). Naravno, granice nisu uvijek jasne i preklapanja između vrsta postoje.

U radu se navode i interpretiraju odabrane svjetovne usmene lirske pjesme, uz nekoliko pjesama vjerske tematike, preuzete iz nekoliko antologija i zbirki usmene poezije čiji su ih autori ili preuzeli iz starijih zbirki, ili zapisali pri svom terenskom istraživanju. Riječ je o zbirkama Mihovila Pavlinovića, Olinka Delorka, Stipe Botice, Tanje Perić-Polonijo i Marka Dragića. Sve pjesme u radu vezane su uz more. Pjesme su analizirane na temelju pretežnosti motiva koji se u njima pojavljuju te su prema tome svrstane u pet skupina: pjesme s motivima rata i smrti, otmice i obljube djevojaka, ljubavi, pjesme s mitskim motivima i pjesme s vjerskim motivima.

1. Rat i smrt

Povijest prostora koji gravitira Jadranskom moru može se okarakterizirati kao burna te često nasilna. Taj je prostor bio i ostao granica između civilizacija, politički i religijski suprotstavljenih, što je često rezultiralo ratovima. Povijest prepuna nesigurnosti i nestabilnosti odrazila se i na usmene lirske pjesme. Mnoge pjesme opisuju odlaske u rat, rastanke i stradanja.

Balada s povijesnom tematikom koju Olinko Delorko donosi u *Narodnim lirskim pjesmama* 1963. pod naslovom *Pere gospodin pred Bakrom* (Delorko, 1963: 78 – 79) opis je jedne od mletačkih kaznenih ekspedicija u kojima su napadali mjesta koja im nisu bila pokorna. Najčešće su u pitanju luke pod kontrolom uskoka koji su im svojim napadima i gusarenjem zadavali niz problema. Spomenuta pjesma koja ima epske značajke govori o napadu na gradić Bakar. Mlade Bakarkinje mole Peru zapovjednika mletačkih galija da ih ne napada:

*„Ča li si nam prišel
silum blago zeti
a mladih divojak
sobum otpejati?“*

Odgovor koji od njega dobivaju puno je gori od njihovih zlih slutnji. On nije samo u pljačkaškoj misiji. Njemu je zapovjedbena da:

*da Bakar bili grad
živim ognjem žgati,
sih popi i fratri
bandam prikovati,
a starih bab i ded
pod meč obraćati,
a drobnu dičicu
pod bande metati,
a mladih junaci
za vesla stavjati,*

*a mladih divojak
sobum otpejati!*

Za to doba uobičajena praksa danas bi bila okarakterizirana kao ratni zločin. Djevojke čuvši zapovjednikov plan u očaju mole da ih oslobodi takve sudbine, ali umjesto odgovora:

*Puknula j' lumbarda
spod Omišlja grada,
ona je hitila
šezdeset dimnjaka!*

Niz pjesama govori o tuzi majki koje su dobile vijest o smrti svojih sinova i kćeriju. Jedna od njih je i balada o stradanju Pere Daničića¹ koju donose Olinko Delorko (Delorko, 1963: 95 – 96) i Stipe Botica (Botica, 1996: 174 – 175). Glasnici su njegove sudbine dva crna gavrana koja ranim jutrom dolijeću preko sinjega mora. Gavranovi su antropomorfirani i u hrvatskoj usmenoj poeziji često imaju ulogu donositelja loših vijesti. U kršćanskoj tradiciji gavran je *zbog svoga crnog perja, zbog navodne navike da ždere oči i mozak pokojniku, zbog hranjenja strvinama (...)* „kao stvoren“ da bude slika đavla koji odvodi duše u tamu, oduzima razum i uživa u pokvarenosti (Grgić u Badurina, 1979: 238). Gavranove je ugledala Daničićeva majka i upitala odakle dolaze, iz Bosne ili s Levanta. Gavranovi joj odgovaraju da stižu s Levanta. Ona, srca ispunjena zebnjom, od njih traži da joj iskreno odgovore na njezina pitanja o sinu koji je otišao ratovati na Levant. Znajući za njegovu sudbinu ptice je upozoravaju:

*„Aj starice, Daničića majko,
da bismo ti od vire kazali,
ne bi mogla od mila slušati,
ni od groznih suza progledati.“*

Ona ih uvjerava da je srca kamena i da će moći saslušati što joj imaju reći. Gavrani joj donose tragičnu istinu u sudbini njezina sina Pere Daničića.

*„Aj starice, Daničića majko,
vidili smo senjske ormanice*

¹ Daničić, senjska uskočka obitelj. Prema jednome mišljenju Daničići su došli u Senj nakon osmanskog osvojenja Klisa 1537 (F. Rački), a prema rodoslovnom stablu, što ga je 1764. sastavio Ivan III. Daničić, obitelj se odselila u Senj nakon pada Jajca 1463. Obitelj je dala mnogobrojne uskočke vojvode, kapetane, kancelare, knezove i pomorce.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13855> preuzeto 28. 8. 2014. u 12:12.

*i tvojega Daničića Peru.
Perina je na jarbolu glava!*"

Koliko god majka bila jaka, na takvu vijest ne može ostati srca kamena. Majka za sinom iza svega glasa vapi i nariče:

*Lipa moja pisana jabuko,
gdi si rasla, gdi si otrgana?
Jizrasla si majki na srdašcu,
otrgana u zemlji Levantu!*"

Morsko ratovanje oduzima majkama sinove koje nakon njihove pogibije nemaju ni groba na kojem bi mogle oplakivati svoj gubitak.

Još jedna u nizu balada povijesne tematike koja se bavi ratnim stradanjem nalazi se u Delorkovoj zbirci pod brojem 107 i naslovom *Podiže se ormanica*² (Delorko, 1963: 114). Balada govori o tragičnoj sudbini koja je zadesila harambašu Ivana, kapetana Matiju i njihovu posadu kada su ih zarobili *kljeti Turci Barbarezi*, tj. berberski gusari³ koji su bili u službi Osmanskog Carstva. Česta je to tema usmenih pjesama zbog sudbine koja bi zadesila pomorce koji bi pali u gusarske ruke. Oni koji ne bi bili ubijeni bili bi prodani kao roblje i često osuđeni na doživotno veslanje na nekoj od brojnih galija koje su plovile Sredozemljem toga vremena. Jedini koji je izbjegao tu sudbinu u spomenutoj baladi bio je mladi vojvoda Petar koji donosi vijesti o stradanju njegovih brodskih kolega. On se spasio bijegom i zahvaljujući svojoj plivačkoj vještini dočepao se obale, ali ostali nisu bili te sreće:

² *Ormanica je (prema tal. armare: opremiti, naoružati) tip ratnoga broda tipičnog u Hrvata, koji se upotrebljavao od XV. do XIX. st. uzduž cijele hrvatske obale. U sastavu ratne državne mornarice Dubrovačke Republike bila je izviđački i patrolni brod. Najmanji tip ratnoga broda iz reda galijica, imala je samo jedan jarbol, na kojem se razapinjalo o glavno jedro. Palubu nije imala ili joj je bila djelomično pokrivena, a klupe za veslače bile su postavljene kao i na današnjim manjim drvenim brodicama, leutima ili običnim čamcima. Dubrovačka ormanica imala je 12 veslača, a bila je naoružana lakim oružjem i obično samo jednim topom, koji se postavljao na pramac.*

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45563> preuzeto 29. 8. 2014. u 9:44

³ *Tijekom XVI., XVII. i XVIII. st. berberski su gusari kao organizirana sila u državama pod osmanskom vlašću, snažnom flotom, iz glavnih uporišta Alžira, Tripolija i Tunisa, poduzimali pomorske pohode po Sredozemnome moru, proširujući gusarenje i na Atlantski ocean. Gusarsku djelatnost s jakim brodovljem i borbu velikih razmjera s kršćanima, pri čemu su pljačkane obale i ometana plovidba po cijelome Sredozemnome moru, razvio je u prvoj pol. XVI. st., kao zapovjednik osmanske flote, gusar Hajredin Barbarossa.* <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=23831> preuzeto 29. 8. 2014. u 9:32.

*Ivana su harambašu
niz jarbole obisili,
a Matiju kapitana
ka galiji prikovaše,
a ostale vitezove
sinje more potopiše.
Tu nijedan ne uteče
već mlad Petre vojvodiću.*

Po dolasku vojvode Petra kući u Senj, Senjani očekuju vijesti o svojim sumještanima. Nadaju se dobrim vijestima, ali vojvoda Petar im pripovijeda što se dogodilo posadi. Pri pripovijedanju je korišten isti oblik kao i pri prvotnom opisu događaja.

Balada koja započinje stihom *Vozila se po moru galija* (Delorko, 1963: 123) govori o sudbini zasužnjenog junaka koji je okovan za vesla na galiji. Sa zidina ga gradskih gleda djevojka, a on joj se obraća:

*„Što me gledaš, sa grada divojko?
Okovan sam, ljubiti te ne mogu,
oženjen sam, uzeti te ne mogu.“*

Međutim, djevojku ne zanima on, već njegovi sokolovi. Zanima ju čime ih hrani i napaja. Odgovor koji joj zasužnjeni daje je istovremeno čudesan i tužan:

*„Ne pitaj me, sa grada divojko!
Biser trunim, sokolove hranim,
suze ronim, sokolove pojim.“*

Začudno je kako zarobljenik koji na galiji vesla može posjedovati sokolove te uz to kako ih hrani biserjem. Dragić navodi kako su često ptice mitski element u pjesmama (Dragić, 2008: 24). One su često antropomorfirane, iako u ovoj pjesmi nisu.

Balada naslovljena *Utopljenik* (Delorko, 1963: 146) govori o krajnjem ishodu tragičnih pogibija na moru. Detaljno opisuje što je preostalo od nepoznata čovjeka koji se u moru utopio i kojega je more na svoju obalu izbacilo. Istaknuto je i žaljenje što ga majka i ljuba njegova ne mogu oplakati i ukopati. U skladu s kršćanskom tradicijom nepoznati autor ove usmene balade zaziva da se njegovu tijelu omogući dostojanstven kršćanski ukop i mirno počivanje u tvrdoj zemlji. Potrebu za kršćanskim pokopom implicira poziv ljudima da zvonima zvone prije nego ga pokopaju.

UTOPLJENIK

*More je junaka
na kraj izbacilo,
na kraj izbacilo,
travicom pokrilo.
Da ga barem može
majka ukopati,
da ga barem može
juba oplakati.
Njegovo je tilo
u moru izgnjilo,
ribe su ga jile,
oči mu ispile.
Zvonima zvonite
pa ga ukopajte,
u zemljici tvrdoj
pocinit mu dajte!*

U zbirci usmenih pjesama što ju je prikupio Mihovil Pavlinović, a objavio Književni krug iz Splita u dvije knjige 2007. i 2008. nalazi se i balada pod naslovom *Gusari na Stomratu* (Pavlinović, 2007: 36). Ona govori o gusarskoj skupini što ju je Jerovića Jere prikupio i s njom krenuo u pljačku. U družinu je *namamio*:

*iz Zagorja sedam Zagorana,
iz Ogorja sedam Ogorana;
iz Primorja sedam Primorana,
iz Budima dva Kovačevića,
a s' Prugova dva Solića mlada,
s' Dugobaba Vučića Luku.*

Opremio ih je lijepim puškama *talijankama* i još ljepšim šibenskim kapama te ih je poveo niza *sinje more*. U plovidbi je Luka Vučić zapjevao:

*„Ostaj sbogom moje misto ravno,
ostajt' sbogom momci i divojke,
naše sestre s' nas se ne kunite,
naše ljube vi se udajite,
naše majke u crno zavijete.“*

Na pjesmu mu je Jere Jerovića odgovorio kletvom: „*Sva družina zdravo kući došla, / a ti Luka mukom zamuknuo!*“. Odgovor na svoju kletvu je dobio u obliku mača kojim mu je Luka odsjekao glavu. Nakon tri godine uspješnog vojevanja naišli su na crkvu svete Marte koju su

opljačkali. Pošto su je opljačkali: *tute im se brodi privrnuli, / i tute se mladi potopili*. Prikaz je to kazne za one koji oskvrnu nečiju svetinju.

Posljednja od usmenih pjesama motiviranih ratovanjem na moru potpuno je drugačija od prethodnih primjera. To je pjesma utemeljena na paradoksu. Takav tip usmenih lirskih pjesama Josip Kekez naziva *lagarije* i za njih kaže da su posebna skupina rugalica. *Lagarije nisu u funkciji retoričkoga uvjeravanja, već retoričkoga nadigravanja usmeno književnim gradivom. Tematski doduše nisu asemantične, ali izriču ono što je nemoguće* (Kekez, 1986: 167). Mihovil Pavlinović je pjesmu naslovio *Kad se laže* (Pavlinović, 2008: 1265) u skladu sa sadržajem pjesme.

KAD SE LAŽE

*Vozila se po kršu galija,
konja jaši po moru delija,
vino piju dva mrtva junaka,
služila jim bez glave djevojka;
Dunaj teče povrh Plješivice,
po njoj čoban razkrilio ovce;
mala mu je puška na ramenu,
a velika za pas zadjevena.
Te ugleda čoban od ovaca'
te ugleda zeca na Vratniku;
trže pušku malu sa ramena,
i ubije zeca na Vratniku:
vrlo ga je lasno udario,
bubrezi mu skočili.
Al' ne ubi zeca na Vratniku,
veće cara u sred Carigrada;
u zlo ga je mjesto udario,
pod koljeno u srdce junačko;
mrtav pade jedva kući dodje.*

2. Otmice i obljava djevojaka

U ratovima su česte bile otmice i odvođenje u roblje. Oteti muškarci završavali su kao veslači na galijama ili druga vrsta manualne radne snage, dok su djevojke često završavale kao sluškinje u kućama imućnih ljudi. Ponekad bi najljepše od otetih djevojaka otkupile sluge sultana i odvodile ih u sultanov harem.

U baladi koju donose i Delorko (Delorko, 1963: 31) i Botica (Botica, 1996: 255 - 256) riječ je o prijevari i otmici čijom je žrtvom postao Ivan, knez grada Omišlja na Krku. Njega su na prijevaru Mlečani namamili da se ukrca na njihovu galiju gdje su navodno spremili večeru u njegovu čast. Dok su oni vino pili, galija je isplovila i napustila Omišalj.

Kada je knez Ivan primijetio kako su ga *nevirni Mlečici* prevarili, bilo je prekasno i preostalo mu je samo da zakuka:

*„Aj turne moj lipi,
lipi ter prostrani,
kako san te lipo,
lipo sagradio,
a sada ne smijem
blizu tebe priti.
Komu te ostavljam!
Ostavljam te ptici,
ptici lastavici,
ka će letnim danom
nad tobom letiti,
meni tužan spomen,
a svitu paklensku
neviru tužiti!“*

Otmice i uzimanje talaca u prošlosti su često bili političko oruđe kojim se osiguravalo da će suprotna strana poštovati postignuti dogovor. U slučaju kneza Ivana Mlečani su vjerojatno htjeli umiriti grad koji im je prkosio.

Pjesma koju je Delorko naslovio *Obljuba siromašne djevojke* (Delorko, 1963: 72 – 74) zapravo je eufemizam za jedan od najstrašnijih zločina protiv ljudskog dostojanstva, a to je silovanje. U spomenutoj se pjesmi Senjanin Ive uputio u gusare i gusareći proveo devet godina. Na početku se desete godine uputio svom dvoru, ali kada je došao na obalu sreo je siromašnu pastiricu kako uz pjesmu čuva svoje stado ovaca. Slika je to arkadijske idile koju remeti Senjanin Ive. On djevojku ispituje je li udana i čijega je roda i plemena. Pošto je saznao da udana nije i da je sirota i jedna djevojka, pada mu na pamet zločinačka ideja da ju obljubi. Ona ga moli da to ne čini i upozorava ga da će, ako je napadne, od Boga izmoliti da ga kazni:

*„Nemoj toga meni učiniti
jer ja oču Boga umoliti
da on maglu na zemljicu spusti,
u magli će šara zmija biti
pa ćeš od nje junak poginiti.“*

Za takve je molitve i kletve nemoćnih ljudi i djevojaka koje nema tko braniti, osim Boga samoga, narod smatrao da se ostvaruju pa je Ivu njegova družina upozorila:

*„Ti ne diraj, Ive Senjanine,
ti ne diraj sirote djevojke,*

*jer je teška kletva divojaška,
s nabaška sirote divojke!“*

Ive zanemaruje njihova upozorenja i djevojčinu prijetnju te je obljubljuje. Napadnuta djevojka Bogu se obraća i od njega traži da osveti zlo koje joj je nanoseno *da se magla na zemljicu spusti, / da u magli šara zmija bude / pa da od nje pogine Ivane*. Bog joj iskrenu molbu ispunja i osvećuje se nasilniku koji ju je napao. Družina, koja je Ivu upozoravala na težinu kletve djevojačke, traži od njega što će reći njegovoj majci. On im odgovara:

*„Vi povijte mojoj staroj majci
da ću joj se u dvoru zavratiti
kad urodi javor s jabukami,
kad obili perje na gavranu,
kad procvati ruža u kamenu!“*

Odgovor je oblikovan u obliku izreka čije je zajedničko značenje nikada. On je svjestan da svojih dvora i majke više vidjeti neće te odgovara metaforički. Pjesma završava jednim od stihova koji se nerijetko javljaju u usmenoj poeziji: *To izusti i dušicu pusti*.

O nasilju nad djevojkama svjedoči i kratka pjesma povijesne tematike naslovljena *Tanašna galija*. Ta se pjesma nalazi kod Delorka (Delorko, 1963: 75) i Perić-Polonijo (Perić-Polonijo, 1996: 97 – 98) kojoj je poslužila kao inspiracija za naslov njezine antologije *Tanahna galija*. *Tanašna galija* opisuje plovidbu vojvode Nike i njegovih suncem okupanih brodica prema Levantu. Idilična slika naglo je prekinuta zadnjim stihom kada dolazi do obrata u kojem *lipa divojčica Ana* više nije kao jučer *divojčica*, nego je očekuje sudbina *robinjice*. Nagli i tragični kraj pjesme koji ne nudi nadu u otkup ili oslobođenje djevojke evocira neka prošla, surovija vremena trgovanja robljem. Segment koji je uz navedeni kontrast u posljednjim stihovima važan za postizanje dojma je i činjenica da su i vojvoda Niko i djevojčica Ana oboje kršćani. Kada je zarada u pitanju, milost se ne iskazuje nikome.

Pjesma o mladoj Mari koja sije murtelu i koju pri prodaji iste otimaju mornari javlja se u zbirkama Olinka Delorka (Delorko, 1963: 94 – 95), Stipe Botice (Botica, 1996: 56) i Tanje Perić-Polonijo (Perić-Polonijo, 1996: 145 – 146). Riječ je o pjesmi u osmercu, romanci, u kojoj mornari od Mare koja je sijala murtelu traže da im proda cvijeće, ali je prevare i otmu. Pretvarajući se da će joj platiti pozovu je na brod. Dok je jedan brojio novac, drugi je podigao *skalice* od obale da im Mare ne može pobjeći. Mare svoju tugu i posljednje riječi koje želi reći svojoj majci govori gavranu koji je u službi glasnika:

*„A ti moj mili garvane,
pojdi u moje majke dvor*

*i reci mojoj materi
da ono moje robice
neka podli sirotan,
a onu moju krunicu
nek stavi Gospi na oltar
'di se no misa govori,
neka me mladu spominju!“*

Tanja je Perić-Polonijo u *Tanahnoj galiji* objavila pjesmu pod brojem 87, koja je varijacija na pjesmu o Mari koja sije murtelu. U pjesmi 87 Mare sije bosilje. U drugoj knjizi zapisa hrvatskih narodnih pjesama Mihovila Pavlinovića nalazi se slična pjesma za koju on navodi da je zapisana na kninskom području (Pavlinović, 2008: 258). Tekst te pjesme od prethodne odudara u nekoliko segmenata. U pjesmi koja se nalazi kod Delorka, Botice i Perić-Polonijo *šta ju (Mare) je (murtelu) rjeđe sijala, / to jon je gušće nicala*. U Pavlinovića je obrnuto: *što je gušće sijala, / to je ridje nicala*. U prvom slučaju mornari prolaze kraj mjesta gdje Mare murtelu sije i pitaju je bili im je prodala, dok kod Pavlinovića Mare: *U kitu je (murtelu) kitala, / na more je nosila*. U Pavlinovićevoj inačici mornar kida konop, za razliku od prethodne u kojoj podiže *skalice*. Mare se kod Pavlinovića obraća sokolu kao pomagaču, a ne gavranu, i poručuje mu:

*Oj sokole, diko moja,
ti otidji k majci svojoj,
što je ruha kitila.
nek podili sirotam;
što je srebra skovala,
nek odnese na otar;
nek se Mara spominje,
svake svete Nedjelje.“*

Između spomenutih pjesama nema bitne tematske razlike. Došlo je samo do zamjene motiva koja ne pridonosi promjeni značenja.

Kod Delorka (Delorko, 1963: 147) i Botice (Botica, 1996: 157) nalazi se balada o tužnoj sudbini sestara Anice i Marice. U sljedećim primjerima more je mjesto strašnih ubojstava i vječno počivalište djevojaka, žrtava okrutnog Ive. Okrutni je Ive od majke prosio Maricu, ali ona mu je dala Anicu. Nakon nekog vremena on dolazi k njihovoj majci koja ga pita za Anicu, a on od nje traži Maricu da pomogne Anici s djetetom. Kada su Marica i on morem plovili Marica ga je upitala što se u moru svijetli te je svoje pitanje nadopunila slavenskom antitezom:

*„ili je pjena od mora,
ili je sunce, ili mjesec,
ili je zvijezda Danica?“*

Na njeno pitanje dolazi šokantan odgovor u nastavke iste te antiteze:

*„Niti je pjena od mora,
niti je sunce, nit mjesec,
niti je zvijezda Danica
već ti je seka Anica!“*

Kod Botice (Botica, 1996: 158) se nalazi i druga inačica prethodne balade koja elaborira način na koji je Ivo usmrtio jednu od sestara. Međutim, u drugoj inačici situacija je obrnuta pa Ivo prosi Anicu, a majka mu daje Maricu. Pri povratku kući, na moru, Mara od Ivica traži vode iz njegove *bele ručice*, a on je upućuje da se sagne preko palube i napije hladne morske vode. Kada se sagnula da pije Ivo ju je prevario i gurnuo u more da se utopi. Pošto je prošla godina, Ivo je ponovno otišao punici u posjet koja se raspituje o svojoj kćeri Marici. Ivo joj za Maricu govori:

*„Punice, majko rođena,
dosta je Mara zločesta.
Tanko je platno navila,
mužko je čedo rodila.
Tanko je platno kidljivo,
a mužko čedo plačljivo,
već pošlji Anu dadilju.“*

Kao i u prethodnoj baladi majka šalje drugu kći da pomogne prvoj s djetetom. Slično kao i prije Marica, sada Anica primjećuje da nešto sja u moru pa u obliku slavenske antiteze pita Ivu što je to i od njega dobiva odgovor koji je u najmanju ruku jednako šokantan kao i u prethodnoj pjesmi. On što u moru sja su „ (...) *lepe Mare očice, / očice tvoje sestrice.*“ Pjesma završava Aninom naricaljkom nad sestrinom i vlastitom sudbinom:

*„Urodi loza vinova,
porodi jedna dva grozda,
i moja majka dve kćeri,
obadve dade jednome.“*

Poglavlje o otmicama i nasilju nad djevojkama u hrvatskim usmenim pjesmama bilo bi nepotpuno bez pjesme o turskim upadima i otmicama djevojjaka. Takva se pjesma nalazi u *Tanahnoj galiji* Tanje Perić-Polonijo (Perić-Polonijo, 1996: 205 – 206). Riječ je o baladi pod naslovom *Kad su Turci Skradin porobili*. Turci mlade djevojke, među kojima je Mare, Jurjeva sestra, odvođe iz Skradina koji su porobili na galiju okovanih ruku. Taj je prizor gledao sluga Nikolica koji se brodom

otiskuje na more kako bi pronašao gospodara i upozorio ga. Njegov pokušaj spašavanja djevojaka ometa nedostatak vjetra bez kojega ne može odjedriti gospodaru. Obraća se jedrima i vjetru:

*„Ao jidra, da vas vitar nadme,
još bi moga spasiti divojku,
jer ovako prodat će je Turci
na Levantu, u daleku portu,
'di će biti i druge divojke
na prodaju kako lude ovce.“*

Zadnja dva stiha povlače paralelu između trgovine robljem i trgovine ovcama. Ljudsko je dostojanstvo takvom trgovinom svedeno na životinjsku razinu jer se trgovci prema ljudima ophode kao prema radnim životinjama.

3. Ljubav

Velika je skupina usmenih lirskih pjesama koje se bave motivom ljubavi. Ljubav nije uvijek sretna. Česte su pjesme povezane s *ribarskom i pomorskom svakodnevicom: o dragome koji je negdje na timunu broda ili podvezuje jedra; o djevojačkome blagosiljanju broda sve od krme do prove i brodskih propela dok dragi lovi srdele. Na odlasku dragi će dragu pozdraviti jedreći uz more – s visoka timuna, iz Italije ramne, s prove od vapura* (Bošković-Stulli, 2005: 74 – 75). U tim je pjesmama ljubav stavljena na kušnju, a često su ispunjene tugom i neizvjesnošću zbog odlaska voljene osobe u nepoznate daljine.

Prva ljubavna pjesma koju donosi Olinko Delorko naslovljena *Da bi znala da će biti mornar* (Delorko, 1963: 46) realizirana je stihom dvanaestercem i govori o susretu između djevojke i mornara u gradu Vrbniku. Djevojka je opisana kao *rumen cvit* koji ide po vodu, a ona se obraća mornaru:

*„Hodi mi, ljubić moj, hodi moja meto,
ki dan te ne vidim, čini mi se leto(...).“*

Svoju ljubav djevojka izriče željama koje ima za svog dragoga. Ona kaže kako bi mu kupila lađu da je znala da želi biti mornar. Barku bi mu zlatom okovala, a od bijelog pamuka jedra mu krojila. Od svoje bi kose konope mu splela.

U svatovskoj pjesmi koju je Delorko objavio pod naslovom *Mlade Jurjevice* (Delorko, 1963: 52) more se spominje kao prepreka koju je potrebno savladati da bi se došlo do cilja. Mlade Jurjevice konjima brata Jurja daju cvijeće da jedu kako bi prikupili snagu da savladaju put do *dvora od cvića* i zlatne kule u njima. Na putu mu se isprječuju *tri gore zelene, tri jasenove, polje ravno* od tri dana jahanja i *more slano* za čiji

će im prelazak biti potrebna četiri dana. More u navedenoj pjesmi gubi svojstvo nepremostive prepreke koju se samo brodom prijeći može. Maja Bošković-Stulli ističe: *Oni iz kontinentalne unutrašnjosti doživljuju more kao nešto neodređeno, mitsko i praiskonsko, nešto iz dubinskih arhetipskih predodžbi, bez doživljaja stvarnoga mora* (Bošković-Stulli, 1999: 88 – 89). Nepoznati autor pjesme nije imao jasnu percepciju što predstavlja pojam more koji je do njega, možda, došao posredstvom priča ili pjesama. More je vidio kroz prizmu vlastita iskustva. Njegova veličina je naglašena danima koji su potrebni da ga se prijeđe na konju, ali i kao takvo ono nije nepremostivo.

Slične primjere pronalazimo i kod Pavlinovića. U prvoj knjizi *Hrvatskih narodnih pjesama* nalaze se dvije pjesme: *Gjogo po djevojku* (Pavlinović, 2007: 568) i *Konji po djevojku* (Pavlinović, 2007: 569). U prvoj pjesmi dvije sestre Čengića žanju djetelinu koja se splela do njihova dvora *zlatnim srpom i krnali-rukom*. Požnjevenu travu nose konju u podrum i njome ga hrane. Tako pripremaju *gjogu (đogugu)* za dug put koji je pred njima: *tri dni hoda priko ravna polja, / a četiri priko sinjeg' mora*. Cilj je toga puta bratu dovesti djevojku. Druga pjesma obraća se rosnoj košutici i pita je gdje je bila. Riječ je o djevojci, a ne košuti. Košutica odgovara da je pojila konje vrane koji su išli njenom bratu po djevojku. Na pitanje koliko je djevojka daleko ona odgovara:

„Nije vrlo ni daleko,
tri dni hoda priko polja,
a četiri priko mora.“

Čini se da se udaljenost od tri dana preko ravna polja i četiri preko mora pojavljuje kao okamenjena forma. Kada je košutica upitana za djevojinu ljepotu, ona odgovara:

„Nije vrlo ni liepa,
iz čela joj sunce sja,
izpod grla misečina;
kad se smije, biser sijlje,
a kad hodi, ponosito.“

Pjesma navedena kod Delorka (Delorko, 1963: 55) i Pavlinovića (Pavlinović, 2007: 623) pod naslovom *Mornarova ljuba*, a kod Tanje Perić-Polonijo kao *Oj sokole, moje sokole* (Perić-Polonijo, 1996: 104), prema prvom stihu, romanca je u kojoj se djevojka obraća mitskoj ptici, sokolu, od kojega traži da joj ne budi dragoga koji je umoran. U svom obraćanju sokolu ona otkriva svoju želju da pođe s dragim na put i spremnost da sve učini kako bi ga nagovorila da je povede:

*Obdan ću mu za mornara,
a noću za ljubovcu.*

*Ako njega veslo izda,
evo moja desna ruka;
ako li ga jidro izda,
evo moja bila skuta;
ako li ga konop izda,
evo moje žute kose;
ako li ga jambor izda,
evo moga vitna struka.*

Pjesma završava kako je i počela, zazivom sokolu i molbom da joj ne budi dragoga.

Balada *Frane i Lijana* (Delorko, 1963: 64) svjedoči o tragičnoj sudbini mladog ljubavnog para koji je htio barkom otploviti do grada Raba. Lijanu je majka, od koje je zatražila blagoslov, upozoravala da ne ide jer je ona sanjala da bi se nešto loše moglo dogoditi:

*„Ne hodi, Lijana,
ne hodi, kći moja!
Zač mi se noćaska
čudna sanj sanjala
da su se s Lijanom
vali razbijali.“*

Lijana je ostala uporna i uvjerala je majku da joj blagoslov svoj pruži:

*„Bog ti ne daj putem
ni vetra ni vala,
samo jedno malo
bure termuntane!“*

Upravo je željena lagana *bura termuntana* postala kobna za mladi par kada je ojačala. Ona im je barku potopila, a oni su se mladi utopili. Njihova tijela pronašli su ribari te su ih odnijeli Franu Svetomu Andriji, a Lijanu u samostan kod *koludrica*. Nad njihovim su grobovima zapalili svijeće i posadili cvijeće - Frani mažurane, a Lijani karanfile. U slučaju Frane i Lijane more se pokazalo kao varljivo i ubojito.

Ljubavna pjesma koja započinje stihovima *Murtelice drobna* (Delorko, 1963: 93) izražava ljubavnu čežnju djevojke čiji mladić negdje na moru plovi. Ona od nežive murtele kojoj se jada traži da pozdravi njenog dragog:

*sto je na timunu.
Biliman rukaman
jedra podvezuje,*

*crniman očiman
mene pogleduje!*

U romanci *Sidila moma kraj mora* (Delorko, 1963: 115 – 116; Botica, 1996: 97; Perić-Polonijo, 1996: 100; Dragić, 2008: 107) za koju Dragić ističe da ju je zapisao Marko Bruerović u Bosni, vjerojatno Travniku gdje je vršio službu francuskog konzula, krajem 18. stoljeća (Dragić, 2008: 107), djevojka se obraća moru kraj kojega sjedi s nizom pitanja:

*„Je li što šire od mora,
je li što draže od brata,
je li što slađe od meda?“*

Na njena joj pitanja iz mora stiže odgovor. Ribica na površinu ispliva i djevojci odgovara:

*„Šire je nebo od mora,
draži je dragi od brata,
slađi je celov od meda!“*

Pjesma je kao i neke prethodne oblikovana kao dijalog između zaljubljene djevojke i drugog bića, u ovom slučaju antropomorfirane ribice koja je preuzela ljudsku osobinu govora. U sličnoj pjesmi, *Draži od nane* (Pavlinović, 2008: 131), objavljenoj u drugoj knjizi Pavlinovićevih Hrvatskih narodnih pjesama djevojka Mara obraća se moru kao i moma u prethodnoj pjesmi. Postavlja ista pitanja i dobiva isti odgovor. Razlika je između pjesama u tome što se u drugoj pjesmi ne spominje ribica kao ona koja daje odgovor, već ga nudi samo more. Druga pjesma, za razliku od prve, sadrži pripjev:

*(...) trljino Ljiljo,
dilber Angjelio!
Aman, aman,
Amaniko moja (...)*

Romanca o kralju Albusu koju su objavili Delorko (Delorko, 1963: 139 – 140) i Botica (Botica, 1996: 256 – 257) u svojim zbirkama samo se rubno dodiruje teme mora. Na početku se spominje kako je kralj Albus sa svojom pratnjom morem plovio u zlatnoj plavi i raspravlja čija je gora najviša i čija je ljuba najljepša. Iako samo rubno vezana uz more, navodimo je zbog zanimljive kombinacije utjecaja koji su je oblikovali. U njoj se uz glavnu priču u kojoj lijepa Mare uspijeva prevariti kralja Albusa i zadržati svoju čast tako što ga je zakumila javljaju neke značajke za koje Maja Bošković-Stulli kaže da su zapadnjačke i feudalne (sadržaj stiha i ton). Bošković-Stulli ističe da svetinja kumstva

koja je obranila Marinu čast pripada balkanskim običajima i time je u kontrastu prema zapadnjačkoj feudalnoj tradiciji (Bošković-Stulli, 2005: 87). Želja kralja Albusa da noći s Pavlovom ljubom za koju je zaključeno da je najljepša trag je običaja *ius primae noctis*. Prema tom običaju zemljoposjednik je imao pravo provesti prvu bračnu noć s djevojkom koja je živjela na njegovoj zemlji.⁴

U ljubavnoj pjesmi o zaljubljenom mornaru (Delorko, 1963: 183; Perić-Polonijo: 109) kut gledanja se mijenja pa je sada muškarac taj koji se obraća svojoj *vili*. On je na moru i djevojkicu mora darovati, a onda ostaviti je njenoj majci na čuvanje kada ponovno na more otplovi. Djevojci poručuje da ga se sjeti:

*Pomeni me u crikvu odeći,
ja ću tebe niz more ploveći,
spomeni me mirlice pletući,
ja ću tebe kuvertu perući!*

Olinko Delorko (Delorko, 1963: 190) i Tanja Perić-Polonijo (Perić-Polonijo, 1996: 98) zapisali su ljubavnu pjesmu u šestericu o brodiću u kanalu kojega promatra djevojka. Na brodu se nalazi njezin dragi i s njim dva mornara. Taj je brodić za nju poseban jer je djevojka uložila veliki trud kako bi ga uredila za svoga dragoga:

*poznan ga po jedru
koga san otkala,
svaku treću žicu
zlatom indorala,
a po sridi jidra
srce našampala!*

Uz ovu inačicu pjesme Tanja Perić-Polonijo navodi još dvije koje se razlikuju u detaljima. U prvoj, pod naslovom *Eno mi brodića* (Perić-Polonijo, 1996: 98 – 99), s dragim su na brodu tri mornara, a uz različit sastav posade navedeno je da dragi ima crne oči i da je djevojka tkajući jedra zoru dočekala pred majčinom kućom. U toj pjesmi na jedro djevojka je kao i u prethodnoj ušila srce na jedro. Druga pjesma naslovljena *Jedan mali brodić* (Perić-Polonijo, 1996: 99) razlikuje se od prethodne dvije po tome što djevojka na jedru nije izvezla srce, već je *svaku drugu žicu zlatom izvezala*.

⁴ Usp. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28060> preuzeto 5. 9. 2014. u 11:22.

ENO MI BRODIĆA

*Eno mi brodića
posred kanalića
'dje moj dragi jedri
su tri mornarića.
Raspinje in jedra
z b'jelima rukama
i pogled ná me
crnim očima.
Ono su mi jedra
što san jih ja tkala,
pred majčinim dvorom
zoru dočekala.
Ono su mi jedra
što san jih ja tkala
i na njima moje
srce upengala.*

JEDAN MALI BRODIĆ

*Jedan mali brodić
posrid je konala,
u njem je moj dragi
s njim su dva mornara.
Poznan ga po jidru,
jer san ga otkala,
svaku drugu žicu
zlatom izvezala.*

Pjesme o teškom rastanku voljenih česte su u hrvatskoj usmenoj lirici. Nerijetko je more to koje razdvaja par, a brodovi su ti koji u daljinu odvođe, uglavnom, mladića kojega djevojka s čežnjom, doma iščekuje. Takvu pjesmu navode Delorko pod naslovom *Teško joj se rastati* (Delorko, 1963: 201) i Perić-Polonijo pod naslovom *Stoj, vapore, počekaj me malo* (Perić-Polonijo, 1996: 102). Riječ je o istoj pjesmi. Olinko Delorko ju je klasificirao kao vojničku ljubavnu pjesmu. Pjesma ostvarena desetercem govori o vojniku koji brodom odlazi, vjerojatno, na odsluženje vojnog roka i za sobom ostavlja svoju dragu. Rastanak je bolan jer je odsluženje vojnog roka u prošlosti trajalo dugo. Vojnik se obraća brodu kao živom biću i traži da pričeka još malo. Brod ide prema voznom redu, ali da zna kolika je njihova ljubav ne bi luku napustio godinu dana.

*Stoj, vapore, počekaj me malo,
da pozdravin svoje milo drago!
Vapor svira i cimu molaje,*

*meni draga šaku ruke daje,
da zna vapor što je ljubav naša,
ne b' iz porta godin dan izaša.*

Pjesme slične tematike donosi i Marko Dragić u *Poetici i povijesti hrvatske usmene književnosti*. Te pjesme motivirane povijesnim događajima svjedoče o ljubavi i strepnji djevojaka koje su iščekivale da im se mladići vrate iz tuđine gdje su služili vojske nenarodnih vladara. U pjesmi *Poći ću na more* (Dragić, 2008: 73 iz Mlač, 1972: 278) djevojku privlači more jer ona nestrpljivo iščekuje mladića. U nju se uvlači crv sumnje i pomišlja kako joj mladić možda ljubi druge djevojke u Zadru. Na kraju pjesme Zadrancima poručuje:

*Zadarske divojke,
Pobojte se Boga,
Vi pošjite meni
Moga draga doma.*

Deseteračka pjesma *Sinoć pismo u Dubicu dođe* (Dragić, 2008: 76 – 77) svjedoči o boli sestre čiji jedini brat odlazi u vojsku. Brata je ispratila do mora koje je suzama svojim zamutila. Njezin je lađu zaustavio. Njezinu bol vide mladi vojnici koji od cara traže da joj pusti brata kako bi se lađe pokrenule, a more razbistrilo. Car je dopustio da se brat vrati sestri pa se more razbistrilo i lađe su krenule. Zahtjev koji vojnici upućuju caru: *“Bora tebi, care gospodine, / Daj pusti-der mila brata seki, / Ne bi l' nam se more razbistrilo, / I lagane šajke pokrenule!”* pokazuje da je, kao i mnogi drugi pojmovi u usmenoj književnosti, car apstraktan pojam za kojeg autor/i zapravo nisu sigurni što znači. Za narod on predstavlja vođu, ali narod ne može pojmiti o kojoj je točno razini riječ. Za narod car u ovoj pjesmi predstavlja vojnog zapovjednika.

Posljednja pjesma ljubavne tematike kod Delorka koja izriče tugu i čežnju za dragim koji je na moru i o kojem djevojka ne zna ništa započinje stihovima *O more duboko, / sva moja radosti* (Delorko, 1963: 240 – 241). Ona želi pitati druge mornare gdje joj je dragi. Nada se njegovu pismu:

*Moj mili i dragi,
u koj si državi,
piši mi jedan listak
od naše ljubavi!
Piši mi, dragi, listak
u koj si državi,
da ti pošaljem cvitak
od naše ljubavi.*

Djevojka strepi hoće li joj se dragi vratiti i očajava. Na kraju ona slikovito opisuje pripadnost sličnih stvari jednih drugima pa tako:

*Cvitak je cvitu svoj,
a ti si dragi moj.
Za tobom ja umirem
i gubim život svoj.
Sunce je sunašcu,
zvijezda je mjesecu,
a ti si dragan meni
i mom srdašcu.*

Tanja Perić-Polonijo navodi nekoliko pjesama slične tematike. *Da mi je znati, Bože moj* (Perić-Polonijo, 1996: 100 – 101) govori o djevojci koja bi sve napravila kako bi ponovno vidjela svoga dragoga. Ona ne zna gdje se on nalazi, ali kada bi znala:

*poslala bi mu kudiju
da sagradi galiju,
poslala bi mu vretence
da sagradi veselce,
da doplovi do mene,
do 've ruže rumene!*

Pjesma *Ajde zbogon, milo drago moje* (Perić-Polonijo, 1996: 102) realizirana desetercem pjeva o djevojci koja se oprašta od mladića i govori mu odakle će se sve pozdravljati:

*pozdravi me uz more jedreći,
ja ću tebe iz polja hodeći;
pozdravi me s visoka timuna,
ja ću tebe s žutoga limuna,
pozdravi me s Italije ramne,
ja ću tebe sa vodice hladne,
pozdravi me s prove od vapura,
ja ću tebe ispred moga dvora.*

U pjesmi *Moj mornaru, moj ribaru* (Perić-Polonijo, 1996: 103) djevojka želi sa svojim mornarom i ribarom ići na more. Nudi mu se kao pomoć u poslu i društvo noću kad se ne radi.

MOJ MORNARU, MOJ RIBARU

*Moj mornaru, moj ribaru,
privedi me na tu stranu,
dati ću ti ruke moje,*

*ruke će ti vesla biti,
dati ću ti noge bile,
noge će ti jarbol biti,
obdan ću ti za mornara,
a u nojcu za ljubovcu.*

Pjesma *Marice divojko, poštenoga roda* (Perić-Polonijo, 1996: 108 – 109) ispjevana stihom dvanaestercem rasprava je između djevojke Marice i kapetana broda kraj kojega ona svoju robu pere. On od nje traži da robu pere drugdje, ali ona mu odgovara:

*Ja ću prati robu di je mene voja,
ti nisi gospodar od sinjega mora.
Ako si gospodar od gondole svoje,
ti nisi od mora ni od robe moje.*

Među pjesmama o moru s ljubavnom tematikom nalazi se skupina pjesama u kojima djevojka ili mladić spašavaju od utapanja svoje voljene ili neke druge djevojke ili mladiće. U pjesmi *Vozila se šarka mala barka* (Perić-Polonijo, 1996: 159 – 161) trgovačka lađa prepuna svile i pamuka prevozi i devet djevojaka. Kada je nakon pola dana plovidbe nastupilo nevrijeme potonula je barka i s njom devet djevojaka. Na obalu su isplivale sve djevojke osim Anice koja je iz dubokog mora zapomagala:

*„ako bi se koji junak naša
da bi mene mladu izvadija,
dala bi mu obljubiti lice!“*

Njen doziv čuo je mladi zlatar Pavle i bacio se u more kako bi je spasio. Pošto ju je spasio, od Anice traži da ispuni obećanje. Međutim, Anica izmišlja razloge da odgodi naplatu svoga duga:

*„a bora ti, mlad zlatare Pavle,
mi svo ovde kraj sinjega mora,
vidit će nas od mora mornari,
pa će mojoj poviditi majci.“*

ili

*„U gori su veliki čobani,
pa će mojoj poviditi majci,
hod' odimo mome bilu dvoru,
u njem ljubi koliko ti drago!“*

Kada su s puta došli u Aničine dvore, Anica je Pavla nahranila i napojila i razočarana mu poručila:

*„Ajde, Pavle, bile pasti ovce,
kada ne znaš ljubiti divojke!“*

U prvoj knjizi Pavlinovićevih *Hrvatskih narodnih pjesama* nalazi se balada *Vjerenica vadi iz mora vjerenika* (Pavlinović, 2007: 274) o dvojici Terzića, Niki i Ivi, koji su isplovili na more i čiju je lađu potopila oluja. Na početku balade majka kune Terzića Ivu da ne ide i izriče kletvu:

*„Da kad poša na no sinje more,
da bi svoje nevidio dvore!“*

Dok je oluja divljala i potapala lađu s Terzićima, taj je prizor s prozora bijele kule gledala je Marijana, Ivina vjerenica. Vidjevši kako stradavaju majci se požalila i poručila da ide Ivu iz mora spasiti. Majka ju je od toga odgovarala, ali je svejedno Marijana otišla. Kada je do Ive došla, on je nije prepoznao. Zamijenio ju je s *ribom morkinjom* i tražio da ga pusti na miru da ih ne bi vidjele njegova majka ili djevojka. Mare zabunu rješava i predstavlja se te iz mora Terzića spašava. Pjesma završava formulom koja se često javlja u usmenom stvaralaštvu:

*Unda bilo, sad se spominjalo;
kano Jurjev u godini dana,
a mi braćo da se veselimo,
sve u strahu Boga velikoga,
a u zdravlje kralja kršćanskoga!*

Ljubavna pjesma *Majka utapa; sin izbavlja* (Pavlinović, 2007: 359) govori o kraljici majci koja je djevojku Anu iz svoje pratnje zbog veze s njezinim sinom Ivom bacila u more da se utopi. Djevojka je Ivi:

*svilen jagluk dala,
svilom vezen, a gjulsijom biljen,
nek miruše za Ivom sokaci,
i hodaja gdi ti Ivo spava.*

Anu je kraljici izdala Ivka, također, iz kraljičinoj pratnji. Pošto je kraljica Anu bacila u more u priču se umiješala *vila iz zagorja* koja je Ivi govorila:

*„Zlo ga sio, Ivo Čelebija,
zlo ga sio, rujno vino pio,
utonu ti Anuša divojka.“*

Čuvši vijesti o svojoj Ani Ive je pohitio k moru, ali je u blizini obale u moru našao Anu mrtvu. Izvadivši Anu iz mora Ive se Čelebija moli Gospi:

*„Gospe moje, pokloni mi Anu,
skrojit' ću ti haljine otaru.“
Ane jeknu, u njoj srdce zveknu,
opet veli Ivo Čelebija:
„Gospe moja, pokloni mi Anu,
skovat' ću ti križe i kaleže.“
Privrnu se na desnicu ruku.
Opet veli Ivo Čelebija:
„Gospe moje, pokloni mi Anu,
pozlatit' ću križe i kaleže.“
Skoči Ane na noge lagahne.*

Navedena pjesma sadrži kršćanske vjerske motive i zavjet Djevici Mariji, ali i spomen mitološkog bića, vile, koja se umiješala u priču kako bi, donoseći glase o Aninoj sudbini, spasila djevojku od tragičnog ishoda.

Uz more je prostorno vezana i pjesma s tematikom prošnje i braka naslovljena *Mornar – djevojka* (Pavlinović, 2007: 678) u kojoj mladi Ive Mlečanin prosi prekrasnu djevojku: *iz lišca joj ružica procvala, / a iz čela sitan biser kaplje, / crne oči koplja murečepa, / obrvice dvije pijavice, / žute kose perjem zanešene*. Ona je u Mletke došla *od Indije ravne bogato opremljenim brodom* kojem je:

*od srebra jarbol i lantina,
a vesalca drva šimširova,
a konopi od svilnog gajtana,
a jidarca od bumbaka bila.*

Prvotni se opis broda i djevojke ponavlja, kako je to uobičajeno u usmenom stvaralaštvu, kada mladić svojoj majci opisuje djevojku i lađu kojom je doplovila u Veneciju. Vidjevši ljepotu djevojke mladić je odlučuje zaprositi unatoč majčinim upozorenjima da je djevojka plemenita roda i da *htjeti neće*. Ipak, djevojka je njegovu prošnju prihvatila:

*Lipo junak obiližje stavlja,
obiližje, devet prstenova,
i tri burme od suvoga zlata.*

Nakon tjedan dana prikupio je Ive svatove i došao po djevojku te je odveo kući svojoj. Nakon ženidbe nije ju htio ljubiti jer nije htio njezinu ljepotu narušiti, ali dogodilo se upravo suprotno pa su mu gospoda mletačka savjetovala:

„Ljubi ljubu, Ive, dite malo.“
Kada Ive ljubiti je tide
divojka mu lipša dolazila.

More je mjesto radnje triju pjesama iz Pavlinovićeve prve knjige koje su tematski slične i sve vezane uz lik Ivan-bega. To su pjesme *Kažider ljubo misli!* (Pavlinović, 2007: 703), *Ljepota rodstva ne gleda* (Pavlinović, 2007: 830) i *Ivan-beg i ljuba nevjernica* (Pavlinović, 2007: 831). Činjenica koja na prvi pogled začuđuje je ime Ivan-bega. Upareno je kršćansko ime s osmanskom plemićkom titulom. U sve tri pjesme Ivan-beg na more isplovjava u lađi sa svojom ljubom koja u prvoj pjesmi nije imenovana, u drugoj se zove Aneta, a u trećoj Marija. U prvoj su pjesmi njih dvoje sami, dok ime se u drugoj pridružuje Ivan-begov rođak Stipan, a u trećoj je pjesmi Stipan Ivanov brat. Kada more počne lađu ljuljati Ivan-beg počinje svoju ljubu ispitivati što joj je na pameti. U svakoj od pjesama ona njega želi napustiti. U prvoj mu govori:

„Ivan-beg, dušo, kazat' ću:
da su mi tvoji dukati,
i da su moji ašici;
pa da sam sada divojka,
pa da ti hodeš u selo,
ja bih ti, bego, utekla,
u šajku ladju na more.“

U sljedeće dvije pjesme u priču ulazi i Stipan u kojega se djevojka zaljubila. U drugoj pjesmi djevojka eksplicitno govori kako se zaljubila u Stipana na što joj Ivan-beg govori kako mu je Stipan rođak. U trećoj pjesmi djevojka to implicira svojim odgovorom koji je zaključak obiju pjesama:

(...) *Lipota roda ne gleda,
a ljubav stida ne pita.*“

4. Mitski motivi

Mitska biće često se javljaju u narodnom usmenom stvaralaštvu. Vile su zasigurno najčešća mitska bića koja pronalazimo u usmenim pjesmama i predajama. Narod je vilama pridavao nadnaravnu moć. Za njih Marko Dragić kaže da su *pomagale junacima i samo noću dolazile u sela. Priča se da su zavodile mladiće javljajući im se u snu. Jedni pripovijedaju da su ih vile izliječile; drugi da su siromašnim djevojkama pomagale brže istkati ruho za udaju; treći da su pomagale nejakim pastirima; četvrti da su mlade prenijele preko jezera u planinu, a stare pred crkvu itd. Činile su zlo jedino ako bi im se tko zamjerio izdavši*

tajnu da im je jedna noga magareća, konjska ili kozja. U narodnoj percepciji vile su bajkovite ljepotice, gotovo uvijek u dugim bijelim, rjeđe plavim haljinama, dugih zlatnožutih počesljanih kosa, s modrim ili zelenim očima i imale su nadnaravnu moć (Dragić, 2008: 429).

U prije spomenutim zbirkama nekoliko pjesama u sebi nosi motiv vile ili nekih drugih nadnaravnih bića. Prva od pjesama s mitskim motivom govori o Peri vojvodi: *na Peri tanka košulja, / tanja je lista makova, / gušća je lista naranče / i od tog ruže simena*. Pero morem plovi na svojoj lađi i to je jedina veza pjesme s morem, ali zbog zanimljivosti mitskih motiva, iako tek rubno vezana uz morską tematiku, pjesma je uvrštena u ovaj rad. Peru majka pita odakle mu takva odjeća. Vojvoda Pero odgovara da je bio Danici kum kada se udavala za Sunce. On joj je darovao prsten *u kom je sunce i mīsec*, a ona njemu prekrasnu košulju. Tu pjesmu Delorko (Delorko, 1963: 47) i Pavlinović (2007: 566) navode pod naslovom *Daničin dar*. Tanja Perić-Polonijo (Perić-Polonijo, 1996: 97) naziva je prema prvom stihu *Jidriło drivo niz more*. Pjesma realizirana osmercem antropomorfizira Sunce i Danicu te govori o njihovu braku do kojega dolazi ranom zorom kada Danica nebo napušta, a Sunce polagano zauzima središnje mjesto na nebu.

Pjesma u kojoj se more spominje u slavenskoj antitezi:

*Što se bili kraj sinjega mora,
il je pina od mora sinjega,
il su ono bili labudovi,
il su pale na plandišću ovce?
Nije pina od mora sinjega,
nisu ono bili labudovi,
nit su one ovce na plandišću,
veće ono ranjen dobar junak.*

govori o vili koja je zatekla konja koji stoji uz teško ranjena gospodara. Ona mu savjetuje da potraži novog gospodara, ali: *Cerče konjic slušajući vilu, / cerče vila gledajući konja*. Tu baladu s mitološkim elementima navode Delorko (Delorko, 1963: 127) i Botica (Botica, 1996: 85). Botica uz pjesmu ističe da je preuzeta iz Erlangenskog rukopisa.

Slijede dvije pjesme zajedničke tematike, kumstva između vile i čovjeka. Obje pjesme donosi Stipe Botica. U prvoj pjesmi (Botica, 1996: 67) koja započinje stihom *Koje je drijevce sred mora*, kao i u pjesmi o vjenčanju Sunca i Danice, javlja se motiv prekrasne tanke košulje koju, u ovom slučaju nosi *patrun Nikola*. Njega ispituje njegova družina od koga je dobio košulju od bijela biserja. On im otkriva kako je košulju dobio od vile koja je sina ženila, a njega za kuma odabrala. On je njoj zauzvrat poklonio: (...) *prsten od zlata, / u njem je oko diomanat, / u njem je sunce i oblak* (...). U drugoj pjesmi (Botica, 1996: 196 – 197) po tihom moru plovi lađa, a u njoj se nalazi mladi Niko. On na sebi, kao i u prethodnoj pjesmi, nosi posebnu košulju. Međutim, ovaj put košulja nije

od bijeloga biserja, već je *mletkinjom iglom šivena, / zadarskom svilom pletena, / splitkinjom sermom vezena*. Niku braća ispituju odakle mu košulja na što im on odgovara: *Vila je sina rodila, / bio sam vili za kuma, / kuma mi dade košulju*. Mladi je Niko svojoj novoj kumi poklonio zlatni prsten *na kom je vedro i oblak. / Iz vedra neba sunce sja, / a iz oblaka dažd pada*. Svom kumčetu Niko je poklonio zlatnu jabuku na kojoj se vidi Budim grad. U objema se pjesmama opis košulje ponavlja triput. Ponavljanja opisa olakšava pamćenje pjesama.

Kod Botice (Botica, 1996: 203) i Pavlinovića (Pavlinović, 2007: 486) nalazi se pjesma u kojoj *bila vila* koja plovi morem i poziva junake da je uhvate i njenoga se srca okuse. Za nagradu bi junaku koji bi do nje došao sina zadojila. Dijete zadojeno vilinskim mlijekom bilo bi izrazito jako pa bi moglo *prstom malim panj izvalit*. Vilu je čuo Ivo pa ju je upitao: *„Je li izum, bila vilo, / da zaplivam u to more, / da t' izvadim, bila vilo?“* Kad mu je vila potvrdno odgovorila on je u more uskočio i vilu iz mora izvadio. Vila na kraju Ivi objašnjava svoju bespomoćnost i zašto je biće moćno poput nje morao spašavati čovjek:

*„Ostala su moja krila
lilajući moga sina;
da su meni moja krila,
ne bih ti se ni molila.“*

Posljednja mitska pjesma u radu naslovljena *Makarke* dolazi iz Pavlinovićeve zbirke (Pavlinović, 2007: 508). Pjesma zahvaljuje Bogu na ljepoti mora i uspoređuje ga s njivom, a vesla s ralom i volovima. Naravno, more je beskrajno veliko pa i pjesma kaže: *uvik orem, uzorat' ne mogu; / nitko njega priplivat ne more*. To jedino može vila na konju. U drugom dijelu pjesme vili se obraća njen konj i pita ju gdje se vile sastaju, a gdje igraju. Vila svom konju Jelinku otkriva tu tajnu i kaže da im je: *sastališće na primorskim stinam, / igralište na makarskom žalu*. Konj još od nje traži da mu kaže koje su djevojke ljepše, Makarke ili Primorke. Vila mu odgovara Makarke jer:

*kud god idju, sve se po dvi vode;
suknje nose modre i crljene,
a vuštane bile bumbažine;
mahramice a i ubruščiće
i porege riga zadarskoga,
a bičvice stama mletačkoga,
a nestvice kroja sarajskoga.*

5. Vjerski motivi

Marija i ladvari (Delorko, 1963: 59) romanca je vjerske tematike u kojoj Djevica Marija šeućuci se uz obalu mora susreće lađare te im se

obraća: „*Bog pomagaj, lađvari, / prevez'te me vi / za miloga Jezusa, / za dragoga Kristuša!*“ Lađari odbijaju njezinu molbu jer oni voze samo za *bele peneze*. Nakon što su je lađari odbili Marija ulazi u more. Tu se javlja prizor sličan prelasku Izraelaca preko Crvenoga mora na čelu s Mojsijem iz starozavjetne *Knjige izlaska*. Pred Marijom se more *razlivalo, / za njom se zalivalo*. Kao plaću za njihova djela, lađare potapaju vjetrovi. U trenutku smrtne ugroze sjetili su se i Marije i mole je istim riječima kojima je i ona njih molila da je prevezu. Međutim, od nje dobivaju odgovor: „*Nek vam sada pomognu / vaši beli penezi!*“ Navedena pjesma ima i didaktički karakter. Poučava slušatelje moralu i upućuje ih na stvari koje su zaista u životu vrijedne.

Olinko Delorko u *Narodnim lirskim pjesmama* navodi legendu u stihovima koju naslovljava *Ohola Gavanika* (Delorko, 1963: 100 – 102). Marko Dragić ističe da legenda o Gavanu i Gavanki ima svoje ishodište o biblijskoj priči o uništenju Sodome i Gomore te onoj o siromahu Lazaru. *Lajtmotiv legende je Gavanova škrtoš, oholost i nemilosrdnost. Uz te Gavanove osobine uvijek je vezana propast njegovih dvora* (Dragić, 2008: 449). Legenda se temelji na kontrastu između bogate Gavanke i sirotog joj sluga Ivana koji čuva Gavanove ovce. Gospodin Bog na zemlju šalje svete Petra i Pavla i uz njih dva ili tri anđela. Njihov je zadatak ispitati ljudska srca. Prvo dolaze na vrata Gavanovih dvora na kojima ih dočeka Gavanika. On joj postavlja pitanje:

„*Poznivaš li ti Boga,
a i mater Mariju,
a i svetu nedilju,
pa i dane djelatne
i nas tužne sirote,
što nan imaš, podili,
na put božji opravi!*“

Ona im odgovara:

„*Ajte otle, petljari,
a kakvi je ti vaš Bog
kad ne more 'raniti
već vas šalje do mene,
pak šta će mi ti vaš Bog,
kad je meni Gavana moj,
a šta će mi Marija,
kad sam sama Marija,
šta će meni nedilja,
kad je moja nevesta!*“

Pred njih je bacala ostatke hrane koje ni psi i mačke nisu htjeli jesti. Te je ostatke nogama pred njih gurala i bacala. Anđeli su joj na

tom zahvalili i u goru se uputili. U gori su naišli na sirotoga Ivana, Gavanova čobana. Njemu su rekli:

*„Faljen Isus, Ivane,
ti Gavanov čobane,
što nan imaš, podili,
na put božji opravi!“*

On im odgovara i opisuje svoju situaciju:

*„Sirota san i ja sam,
evo služim Gavana
devet godina danaka,
još mi ništa ne dade,
samo ovcu i janje.
Janje bi vam podili,
na put božji opravi,
al mi je u planini
Gavanovoj živini.“*

Njemu su se anđeli, kao i Gavanki, zahvalili i otišli na nebo. Pošto su na nebo došli, Bog ih je upitao kakva je situacija na zemlji, a oni su mu odgovorili:

*„Kako, Bože, na zemlji?
Koji ima, ti ne da,
a k onima, ti bi da!“*

Kada je čuo što govore, Bog se odlučio kazniti ohole i silne. Anđeli naviju oblake / i sakupe gromove / pa pojdoše na dvore / bogatoga Gavana. / Počnu strile striljati / a gromovi pucati (...). Tek kad joj se propast nadvila nad glavu Gavanka se sjetila Bog, ali bilo joj je kasno. Tu na scenu stupa more kao kazna. Ono se otvorilo i potopilo Gavanove dvore. Što je preostalo od Gavanova blaga, pripalo je lvi koji je iskazao milost anđelima i svecima koji su ga pohodili. Kao i prethodna pjesma, ova versificirana legenda ima izrazito didaktičan ton i cilj joj je upozoriti ljude na ono što se može dogoditi ako se ljudskost napusti, a bogatstvo postane izvorom oholosti.

U pjesmi koja započinje stihom *Šal je sveti Mikula* (Botica, 1996: 188) sveti Nikola⁵ odlazi u goru kako bi pronašao drvo od kojega će

⁵ Sveti Nikola – Nikola Mirski (oko 270. – 345. ili 350.), biskup, konfesor, zaštitnik Rusije i Lotaringije, zaštitnik djece, djevice, dječaka zbornskih pjevača, učenika i učitelja, hodočasnika i putnika, moreplovaca, ribara, seljaka i mesara, itd. Roditelji su mu bili imućni, bogobožni ljudi iz Likije. Otac mu se zvao Eufemije, a majka Ana. Stric mu se zvao Nikola i bio biskup Mire. On je pomazao svog nećaka za svećenika. U mladosti su mu umrli roditelji od kuge, a

napraviti brod. Kada je pronašao jelu *rasplati je na troje*. Od jednoga je dijela napravio jarbol, od drugoga kormilo i od trećega trupa lađe. U lađu je ukrcao sedamdeset i sedam putnika, a on je stajao na palubi. Za njim je trčala i Marija te ga molila da je ukrca. Nudi mu svoju pomoć pri plovidbi. Kada je za vrijeme plovidbe Nikola otišao odmoriti i lađu prepustio Mariji, na jarbolu se pojavila *huda stvar*. Marija je zavapila i pozvala Nikolu. On se obraća stvoru i zaklinje ga:

*„Ko si Božje, hodi k nam,
ako pak si hudoba,
beži, hodi ća od nas!“*

Stvor mu je na zaklinjanje odgovorio rujanjem i pljuvanjem, ali:

*Mikula skoči na jarbolac
i to popade za pete
i hiti v sred morske pučine.*

Kada je stvora potjerao, lađa je nastavila mirno s plovidbom, a stvor je sve na svom putu ognjem palio. Sveti Nikola u pjesmi izvodi egzorcizam nad zlim bićem koje je opsjedalo njegov brod.

Stipe Botica objavio je i sljedeću pjesmu o svetoj Ani⁶ Gospinoj majci (Botica, 1996: 190) za koju ističe da je podrijetlom iz sela

on je podijelio svoje bogatstvo siromasima i osnovao samostan. Stric ga je imenovao opatom tog samostana. Po stričevoj smrti otišao je na hodočašće u Svetu zemlju, a nakon povratka kršćani iz Mire izabrali su ga za svog biskupa. Za vrijeme zadnjeg većeg progona kršćana oko 310. bačen je u tamnicu i mučen. Sudjelovao je na koncilu u Niceji 325. Tu je dobio i nadimak konfesor jer je bio jedan od biskupa koji su na sebi imali vidljive tragove mučenja, tj. svjedočenja vjere. Umro je u Miri. Nad grobom mu je sagrađena bazilika kojoj je kasnije pridružen i samostan. Nakon pljačke Mire 1071. u nju 1087. dolaze talijanski trgovci koji kosti svetog Nikole prenose u Bari. Uz ličnost svetog Nikole vežu se brojne legende: o gostioničaru koji je ubijao svoje goste i solio ih, a Nikola ih oživio i ukorio gostioničara; o brodu u oluji kojega je spasio; o osvetti poganske božice Dijane koja je htjela ubiti Nikolu, ali on je njen otrov bacio u more koje se zapalilo; o mirazu za tri kćeri siromašnog plemića koje je spasio od prostitucije, itd. Sveti je Nikola jako prisutan u narodnim običajima. Štuje ga se 6. prosinca kada dolazi djeci sa vrećom poklona i šibom. Djecu pita jesu bili dobri i dobre nagrađuje nečim slasnim (Gorys, 2003: 289. – 291.).

⁶ *Sveta Ana, majka djevice Marije. Zaštitnica Bretanje, sretnog vjenčanja i braka, majki i udovica, zaštitnica domaćica i gazdarica, sluškinja i radnica, tkalaca, krojača, pletača čarapa, mlinara i kramara, lađara i užara, stolara i tokara, rudnika i rudara, zlatara, siromaha; pomoćnica za sretan porod i blagoslov djece. Ana je prema kršćanskoj tradiciji, supruga sv. Joakima. Nakon dvadeset godina braka postala je majkom djevice Marije. Štovanje Ane nadaleko se proširilo već u 4. st. Trgovci su u čast sv. Ane osnovali u 13. st. bratstvo sv. Ane. Od 1500. relikvije njezine glave nalaze se u crkvi sv. Ane u*

Brštanova. Pjesma svetu Anu prikazuje kako šeta kraj sinjega mora. Ona šetajući Boga moli i Isusa nosi u naručju. Na putu je srela *uroka i uroklicu*. Sveta Ana ih tjera od sebe molitvom pa izgovara sljedeće riječi:

*Gospa zaklinje, Gospa proklinje
s nebeskim visinama,
s morskim dubinama:
Razađi se, urok i uroklice,
kano vitri po aerim,
magle po brdim,
mučeći se u rupe,
oblaci se razbijaju.
Razađi se, urok i uroklice,
kano pine po moru
i ribe u moru
pisak oko mora
i ove svete riči po njegovu tilu,
kano voda po listu
i pčela po cvitu.
U ime Isusovo!
Gdi ćeš ti, urok i uroklice?
Iđem promirati, što je milo,
što je drago, što je lipo, što je čvrsto.
Otac i Sin i Duh sveti. Amen!*

Tanja Perić-Polonijo zapisala je pjesmu koju je naslovila *Blagoslovi, Bože, od broda prepele* (Perić-Polonijo, 1996: 101) prema prvom stihu pjesme. Riječ je o molitvenoj pjesmi kojom djevojka ili supruga zaziva Božji blagoslov nad brod i opremu kojom se njezin dragi služi pri lovu na srdele.

BLAGOSLOVI, BOŽE, OD BRODA PREPELE

*Blagoslovi, Bože, od broda prepele,
'di 'no moje drago sad lovi srdele,
blagoslovi, Bože, s onu stranu broda,
'di se moga draga prosušila roba,
blagoslovi, Bože, od krme do prove,
'di se moga draga prošeta noge!*

Sveti Miko slojko spi (Perić-Polonijo, 1996: 264) pjesma je u zbirci *Tanahna galija* Tanje Perić-Polonijo vrlo slična pjesmi o svetom

Dürenu. Papa Grgur XIII. je 26. srpnja proglasio njezinim blagdanom (Gorys, 2003: 49.).

Nikoli koja se nalazi u Botičinim *Usmenim lirskim pjesmama*, a koja je prethodno spomenuta. Potonja pjesma, *Sveti Miko slojko spi*, započinje posjetom anđela koji svetoga Nikolu budi i upućuje da izgradi lađu. Lađu izrađuje od duba kojega, kao i u prethodnoj pjesmi slične tematike, rasijeca na tri dijela od kojih izrađuje *plovčicu, vesolčicu i bila jedarca*. Kada je lađu izgradio anđeo ga upućuje da (...) *se pusti niz more / na intencun Boga / i Blažene Divice Marije*. Kad su došli u *nikil dil mora* podigla se oluja. U oluji je sveti Nikola ugledao *hudu stvar*, kao i u pjesmi s početnim stihom *Šal je sveti Mikula*, na jarbolu. Upitao ju je što tu radi na što mu je stvar odgovorila da je od Boga poslana. Sveti Nikola od nje traži da siđe i izmoli Očenaš i Zdravomariju na što stvar odgovara:

*„Očenaš ne znon, Zdravomariju ne poznajen,
u huda sam meštra bila
koja me ni naučila.“*

Budući da nije prošla njegov test, sveti Nikola se popeo na jarbol i zgrabio *hudu stvar* te je bacio u more. Kao i u pjesmi koju je Botica objavio:

*Kud huda stvor plovjaše,
velika fotrtuna bijaše;
kud Mikula jedriše,
tiha bonaca bijaše.*

Marko Dragić u *Poetici i povijesti hrvatske usmene književnosti* donosi vjersku pjesmu iz Gdinja na Hvaru kojom se prvenstveno molilo za kišu, ali i zaštitu za mornara na moru, težaka na polju te protiv tuče koja im je mogla uništiti prinose poljoprivrednih dobara.

*Križi gredu po nebu
Križi gredu po nebu,
Za njima djeva Marija,
Svoga sina molila,
Da nam poda lipi dažj,
Bog je Petru ključe da,
Da otvori slavni raj,
Da očuva mornara na moru,
Težaka na polju,
Da nam da mučicu karščansku,
Čini vitar, čini dažj,
Ništa da nan ne istuče grad.*

Zaključak

Na prostoru maritimne orijentacije kao što je to prostor istočno jadranskog priobalja i njegova zaleđa veza čovjeka s morem iznimno je jaka. Usmene lirske pjesme prikazane u radu svjedoče o složenom odnosu ljudi prema moru. More je ljude hranilo, ali i odvajalo od obitelji. Ono je bilo uzrok radosti, ali i boli. Ribari i trgovci su na njega odlazili u nadi da će se vratiti s bogatim ulovom ili utrškom. Ratnici su odlazili u bitke s nadom u pobjedu. Međutim, nisu svi doživjeli uspjeh. Neki su stradali u napadima gusara, olujama i bitkama i utonuli u duboko plavetnilo. Za njima su ostale žene, djevojke i majke koje su ih sa zebnjom u srcu iščekivale. Neke pjesme opisuju stradanja i djevojaka koje su ostajale kući. One su ponekad postajale žrtvama gusarskih upada i otmica. More je u nekim pjesmama isprepletano s mitskim i često nejasnim predodžbama o njegovu karakteru pa ga često junaci i vile savladavaju u četiri dana jahanja te se kući vraćaju s djevojkama za udaju. More je u usmenim lirskim pjesmama moćno, tajanstveno, magično, ali i tragično. Ono je izvor nadanja i strahovanja. Usmene lirske pjesme sumiraju događaje i osjećaje koji su stoljećima obilježavali odnos čovjeka i mora.

Literatura

- Badurina, A. (ur.) (1979.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti.
- Bošković-Stulli, M. (1999.): *O usmenoj tradiciji i o životu*, Zagreb, Konzor.
- Bošković-Stulli, M. (2005.): *Od bugarštice do svakidašnjice*, Zagreb, Konzor.
- Botica, S. (1996.): *Usmene lirske pjesme*, Zagreb, Matica hrvatska.
- Delorko, O. (1963.): *Narodne lirske pjesme*, Zagreb, Zora.
- Dragić, Marko (2008.): *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, 1. izdanje, Split, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Gorys, Erhard (2003.): *Leksikon svetaca*, Jastrebarsko, Naklada Slap.
- Kekez, Josip (1986.): *Usmena književnost. Uvod u književnost*, urednici Z. Škreb i A. Stamać, 4. izdanje, Zagreb, Globus.
- Pavlinović, M. (2007.): *Hrvatske narodne pjesme, Knjiga prva*, Split, Književni krug.
- Pavlinović, M. (2008.): *Hrvatske narodne pjesme, knjiga druga*, Split, Književni krug.
- Perić-Polonijo, T. (1996.): *Tanahna galija*, Split, Književni krug.

Mrežne poveznice

- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13855> preuzeto 28. 8. 2014. u 12:12.
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45563> preuzeto 29. 8. 2014. u 9:44
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=23831> preuzeto 29. 8. 2014. u 9:32.
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28060> preuzeto 5. 9. 2014. u 11:22.

SEA IN ORAL LYRICAL POEMS

(Summary)

In this paper the author interprets a series of oral lyrical poems published in different anthologies. These poems are collected on the territory of the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina. The sea is a common motive which connects all selected poems. The author tries to determine the place which the sea occupied in people's minds, as the creators of the oral literary heritage. The poems interpreted in the paper belong to different subgenres of oral lyrical poems, so they are classified according to certain subtypes they belong to. The variety of subtypes confirms that the sea is important in all spheres of life and in the areas which are not geographically directly related to the sea, but they have maintained lively correspondence with the marine and coastal area. Oral lyrical poems are explained multidisciplinary and special attention is given to aesthetic and existential function of these poems whose main motive is the sea.

Key words: boat, love, sea, war, oral lyrical poems